

הידברות סעודית-ישראלית: נסיכים ורוח, וגשם אין

שרה יזרעאלי

בשנה האחרונה התפרסמו בתקשורת הישראלית ידיעות על מפגשי צמרת בין אישים סעודים לישראלים שהתקיימו ב־2006. בזמן דיווחה התקשורת על מאמציהם של ראש הממשלה אולמרט ושל המשנה לראש הממשלה שמעון פרס להיפגש עם מלך סעודיה עבדאללה. הסעודים הכחישו את הדיווחים על מפגשי צמרת ודחו את הניסיונות של ראש הממשלה ושל המשנה לו להיפגש עם המלך עבדאללה. במאמר זה אנסה להבהיר את סיכוייה של הידברות סעודית-ישראלית על רקע אילוצים פנימיים ומגבלות הקיימות על חופש הפעולה של הממשל הסעודי.

סבב מפגשי 2006 ומטרותם

בחודש ספטמבר בשנה שעברה התפרסמו באמצעי התקשורת בישראל דיווחים בדבר קיומם של מפגשים בין בכירים סעודים לבכירים ישראלים. מנוסח הפרסומים היה אפשר להבין כי המפגשים שדובר בהם היו בעלי אופי מדיני, להבדיל ממפגשים בעלי אופי מודיעיני או עסקי המתקיימים מפעם לפעם במישורין ובעקיפין עם אישים סעודים. בין השאר דווח אז כי ראש הממשלה אולמרט נועד בחשאי בירדן עם בכיר סעודי, אגב רמיזה/השערה כי הבכיר שמדובר בו הוא המלך עבדאללה עצמו. עוד דווח כי התקיימו כמה מפגשים בין אישים סעודיים לישראלים, ובהם השתתף הנסיך בנדר בן סולטאן. בנדר – בנו של שר ההגנה הנסיך סולטאן, כיהן כשגריר סעודיה בארצות הברית יותר מעשרים שנה, ומאז אוקטובר 2005 הוא משמש מזכ"ל המועצה לביטחון לאומי בסעודיה. שלא כפרסומים דומים מן העבר, שהסעודים התעלמו מהם, הפעם הם מיהרו

להכחיש ידיעות אלה. הגדיל לעשות הנסיך סולטאן, אביו של בנדר, שאמר כי מגווח לחשוב שסעודי ייפגש עם ישראלי וכי מגווח עוד יותר לחשוב על פגישה עם מנהיגים סעודים.

על אף ההכחשות מצד הסעודים, שנועדו בעיקר לצורכי פנים, נראה כי ב־2006 ובראשית 2007 אכן התקיימו כמה פגישות בין הנסיך בנדר ובין גורמים ישראליים רשמיים. עם זאת, ושלא כפרסומים, לא התקיימה פגישה של ראש הממשלה אולמרט עם עבדאללה מלך סעודיה. ההשערות שעלו בדבר קיומה של פגישה כזו שיקפו יותר משאת נפש ישראלית ופחות הבנה של הדינמיקה הפוליטית הפנים-סעודית, שתאפשר פגישה כזו רק אם היא תלווה בהישגים מרחיקי לכת עבור סעודיה. בהמשך לפרסומים אלה טענה בראשית 2007 עיתונות סעודית אופוזיציונית היוצאת לאור בלונדון לקיומם של מפגשים נוספים, שנערכו בווינגטון בין הנסיך תורכי אל-פיצל, שגריר סעודיה בארצות הברית שהתפטר בדצמבר 2006,

ד"ר שרה יזרעאלי,
חוקרת של
ההיסטוריה המודרנית
של ערב הסעודית

"יזמת עבדאללה" דיברה בפירוש על סיום הסכסוך, על הסכמי שלום עם ישראל ועל כינון יחסים נורמליים עם ישראל במסגרת שלום כולל

ובין ראש המוסד הישראלי מאיר דגן. למפגשים אחרונים אלה אין אישור, וייתכן שפרסומם קשור למאבקי כוח בחצר המלוכה הסעודית בין הסיעה הסודיירית, שבנדר נמנה עמה, ובין סיעת המלך עבדאללה, שהנסיך תורכי נמנה עמה.

הנושא המרכזי שהעלו הסעודים במגעים המדיניים אשר נערכו עם הנסיך בנדר היה ככל הנראה הנושא הפלסטיני. הסעודים ניסו במגעים אלה לבדוק את עמדת ישראל בנוגע לתכנית השלום של המלך עבדאללה, כדי לקדם את פתרון הנושא הפלסטיני. תכנית השלום של עבדאללה עלתה לראשונה בראיון עיתונאי בראשית 2002, התקבלה בתיקונים בפסגת דמשק באותה שנה, ואושרה מחדש בפסגת ריאד ב-2007. נושאי דיון אחרים העומדים בראש סדר היום המדיני של סעודיה, דוגמת המצב בעיראק או המדיניות בנוגע לתכנית הגרעין של איראן, לא בלטו במפגשים אלה.

סבב השיחות שקיים הנסיך בנדר עם גורמים רשמיים ישראלים בשנת 2006 נפסק בראשית 2007. הסיבה העיקרית לכך היא ככל הנראה ההתפתחויות הפנים-פלסטיניות (דיווחים בעיתונות הזרה על ירידה במעמדו של בנדר בבית המלוכה, אומצו בישראל כהסבר להפסקת סבב השיחות). בהסכם מכה מפברואר 2007 ניסה הממשל הסעודי לפשר בין תומכי פת"ח ובין תומכי חמאס לשם הצגת עמדה פלסטינית אחידה. ניסיון זה נכשל, והקלף של אחדות פלסטינית וממשלה פלסטינית מלוכדת, שיכלו הסעודים להציג בפני ישראל לקראת המרצת המשא ומתן הישראלי-פלסטיני – נשמט מידיהם. במצב דברים זה וכן בשל אי-רצונם להרחיב את תחומי ההידברות עם ישראל מלבד הנושא הפלסטיני, מובנת הפסקת ההידברות עם ישראל. יצוין כי גם עתה, לאחר השתלטות החמאס על רצועת עזה ולאחר הקמת הממשלה הפלסטינית החדשה בגדה, הסעודים דבקים בצורך באחדות פלסטינית וממשיכים לקרוא לאיחוי הקרע במחנה הפלסטיני.

עמדתה של סעודיה כלפי ישראל

סעודיה עברה כברת דרך ממשית בכל הקשור לגיבוש עמדתה כלפי ישראל. מאז אמצע שנות החמישים עד סוף שנות השבעים של המאה העשרים שללה סעודיה בהצהרותיה את זכותה של ישראל להתקיים כמדינה באזור. התפנית בעמדתה החלה לאחר רצח המלך פיצל ב-1975. בעקבות יזמת סאדאת נשיא מצרים מ-1977 חדלה מצרים מלשמש מובילת הסכסוך הערבי-ישראלי והפלסטיני-ישראלי. החלל הריק שנפער בעולם הערבי נתפס זמנית בפסגת בגדאד, ב-1978, על ידי הגורמים הקיצוניים בעולם הערבי באותה עת, כלומר עיראק וסוריה.

סעודיה, בשל קשריה הכלכליים והפוליטיים עם מדינות המערב, לא יכלה להרשות עצמה להיות מובלת על ידי הגורמים הקיצוניים. ב-1981 יצא יורש העצר הסעודי הנסיך פהד (שהוכתר כמלך ב-1982) ביוזמה מפתיעה לפתרון הסכסוך הערבי-ישראלי. ביוזמה זו, שזכתה להיקרא "יזמת פהד", נפרדה סעודיה ממדיניות השליה שנקטה עד אז כלפי קיומה של מדינת ישראל, והבהירה כי מבחינתה, הבעיה המרכזית הניצבת בלב הסכסוך הערבי-ישראלי היא הבעיה הפלסטינית. מתוך שמונה העקרונות שדיברה עליהם "יזמת פהד", עסקו שישה בדרכים לפתרון הסוגיה הפלסטינית. רק בשניים מהסעיפים היה אפשר למצוא התייחסות לסוגיית הנסיגה מרמת הגולן. "יזמת פהד" קבעה כי בתמורה לנכונות ישראל לנסיגה לגבולות 1967 ולהקמת מדינה פלסטינית עצמאית שבירתה ירושלים (הערבית), תוכלנה כל מדינות האזור לחיות בשלום.

עשרים שנה מאוחר יותר, ב-2002, יצא יורש העצר הנסיך עבדאללה (שהוכתר כמלך ב-2005) ביוזמה משלו. "יזמת עבדאללה" לא חרגה במהותה מהעקרונות שנקבעו ב"יזמת פהד", אף שהרחיקה לכת ממנה בכמה ניסוחים. לגופו של עניין, שיקפה "יזמת עבדאללה" הפנמה סעודית של ההתפתחויות שחלו בסוגיית פתרון הסכסוך הערבי-ישראלי בעשרים השנים האחרונות (במרכזן: הסכם שלום

בין מצרים לישראל, הסכם שלום בין ירדן לישראל ועקרונות אוסלו, שבעקבותיהם נחתמו כמה הסכמים עם הפלסטינים). הדרישה לנסיגתה של ישראל לגבולות 1967, שנזכרה ב"זימת פהד", וכן הדרישה להקמת מדינה פלסטינית עצמאית שבירתה ירושלים (הערבית) נותרו כשהיו. בסוגיית הפליטים הפלסטינים חל ריכוך סמנטי; העיקרון ב"זימת פהד", שקבע הבטחת זכות השיבה לפלסטינים החפצים לשוב לביתם ופיצוי לאלה שיעדיפו זאת, הוחלף ב"זימת עבדאללה" בנוסח מרוכך יותר של "פתרון צודק" לבעיית הפליטים הפלסטינים שיוסכם על פי (in accordance with) החלטה 194 של העצרת הכללית של האו"ם. הריכוך המשתמע מנוסח אחרון זה הוא בכך שפתרון בעיית הפליטים צריך להיות מוסכם על ישראל ובלי שתחויב למלא אחר כל סעיפי החלטת האו"ם 194 (בהחלטת פסגת דמשק מ-2002, שאישרה את "זימת עבדאללה", הוחמר הניסוח בנוגע לפתרון בעיית הפליטים; נקבע בה שהפתרון שלה יהיה בהתאמה לתנאי [in conformity with] החלטה 194 של האו"ם, כלומר כל סעיפי החלטה זו מחייבים). גם בסוגיית התמורות לישראל ישנה ב"זימת עבדאללה" הפנמה של ההתפתחויות שחלו בזירה הערבית-ישראלית. "זימת פהד" דיברה על כך שמדינות האזור תוכלנה לחיות בשלום, ואילו "זימת עבדאללה" דיברה בפירוש על סיום הסכסוך, על הסכמי שלום עם ישראל ועל כינון יחסים נורמליים עם ישראל במסגרת שלום כולל.

יצוין כי הן "זימת פהד" והן "זימת עבדאללה" פורסמו תחילה כראיונות של שני אישים אלה עוד בהיותם יורשי עצר, והם הוענקו לעיתונאים אמריקנים בכירים (קתרין גראהם, בעלת ה"ווישינגטון פוסט", ותומס פרידמן מ"הניו-יורק טיימס"). אלה היו לא ראיונות אקראיים אלא ראיונות שניתנו במחשבה תחילה ולפני שהוכתרו שני אישים אלה למלכים. הכוונה בהם הייתה לשפר את תדמיתה של סעודיה בעולם המערבי (זימת פהד באה לאחר שבלחץ הגורמים הערבים הרדיקליים אשר השתלטו על

העולם הערבי בפסגת בגדאד ב-1978 דחתה סעודיה את זימת סאדאת. זימת עבדאללה התפרסמה כמה חודשים לאחר פיגועי הטרור של 11 בספטמבר 2001), אך גם, ואולי בעיקר, להצביע על מדיניותו הצפויה של מי שעומד להתמנות למלך, בלי לחייב את המלך להתייצב מאחורי התכנים הבאים בהם כמדיניותו הרשמית. דרך זו, שאינה מקובלת ומובנת בעולם המערבי, נועדה לעקוף התנגדויות פנימיות צפויים, שכן יוזמות מדיניות של יורש עצר אינן מחייבות בסעודיה התדיינות מקדימה עם גורמי כוח והשפעה פנימיים, לא כל שכן אם ניתנו בראיונות עיתונאיים. לא כן בנוגע ליוזמות מדיניות של מלך, המחייבות הסכמה בקונצנזוס של גורמי הכוח בממשל.

בהתאם לעקרונות שהוצגו ב"זימת פהד" וב"זימת עבדאללה", פעלו הסעודים כמה פעמים במשך השנים כדי לקדם פתרון לבעיה הפלסטינית. פעילות זו בלטה בשיחות דיפלומטיות שניהלו הסעודים עם עמיתיהם בארצות הברית ובמדינות מערב אירופה, ובהן לחצו למציאת פתרון לבעיה הפלסטינית; אך גם במעורבות ישירה יותר – דוגמת מעורבותו של הנסיך בנדר, בעת היותו שגריר ארצו בארצות הברית – בליווי מאמצי ארצות הברית לכנס את ועידת מדריד ב-1991 או בניסיונו לשכנע את יושב ראש הרשות הפלסטינית ערפאת לקבל את הצעת ראש הממשלה ברק בוועידת קמפ-דיוויד בשנת 2000 (ניסיון זה לא עלה יפה). אגב, עד היום הנסיך בנדר מתייחס לסירובו של ערפאת לקבל את הצעת ברק כ"פשע".

יש להוסיף כי בשום שלב לא ראו הסעודים את עצמם כמתווכים בין הסורים ובין הישראלים. הם כן ראו בעצמם מתווכים בין הפלסטינים ובין ארצות הברית (בסוף שנות השבעים; כאשר פעלו להשגת הכרת הממשל בוושינגטון באש"ף, ובשנה האחרונה – גם כמתווכים בין הפלסטינים ובין ישראל. נכונותם, ולו בלית ברירה, לשמש מתווכים במגעים בין הפלסטינים ובין ישראל היא התקדמות בדיפלומטיה הסעודית ובגישה כלפי ישראל. יש לבחון את קידומה של נכונות זו בתבונה ותוך כדי הבנת אילוצים

**ב"זימת פהד",
נפרדה סעודיה
ממדיניות
השלילה שנקטה
עד אז כלפי
קיומה של
מדינת ישראל,
והבהירה כי
מבחינתה, הבעיה
המרכזית הניצבת
בלב הסכסוך
הערבי-ישראלי
היא הבעיה
הפלסטינית**

החשש הזה יש ליחס לשלושה גורמים המאפיינים את הקוד הפנימי של מבנה השלטון והחברה הסעודיים, ואלה הם:

1. חשיבותו של הממסד הדתי והשתרשות פרשנות

והאבית שלילית בנוגע ליהודים – בית המלוכה

הסעודי רואה בממסד הדתי-והאבי שותף אסטרטגי שלו בשלטון ונדבך מהותי בקואליציה השלטונית. לפיכך בית המלוכה נאלץ להתחשב בעמדותיו של ממסד זה, לרבות היחס כלפי מדינת ישראל והגישה כלפי יהודים. בממסד הדתי-והאבי יש לא מעט קולות הרואים במגעים עם גורמים רשמיים ישראלים כפירה במקרה החמור או מדיניות לא רצויה במקרה הקל. להתנגדות זו יש להוסיף את נטייתן של קבוצות דתיות רדיקליות (כמה מהן תומכות במסרים של בן-לאדן ובארגון אל-קאעדה) שאינן נמנות עם הממסד הדתי הרשמי, לאמץ פרשנויות מחמירות של הקראן והחדית' בנוגע ליחס ליהודים. פרשנויות מחמירות אלה השפיעו במשך השנים על הקצנת עמדות של הממסד הדתי-והאבי, אם מתוך השתכנועו בהם ואם כדרך להתגונן מול ההאשמות של הקבוצות הדתיות הרדיקליות אשר הטילו ספק בדרכו הדתית ובהתנהלותו של ממסד זה ותקפו אותו בשל מה שהוצג ככניעתו לבית המלוכה.

2. השקפת עולם שמרנית של מגזרים רחבים

בחברה – לגורמים הדתיים, שכמה מהם

שותפים בקואליציה השלטונית וכמה מהם הם אופוזיציה שלטונית, יש להוסיף נדבך רחב יותר בחברה של קבוצות בעלות השקפת עולם שמרנית. קבוצות אלה מקורבות רעיונית לממסד הדתי או מושפעות ממנו. הן קיימות בכל מגזרי החברה: מאנשי עסקים בולטים (דוגמת משפחת אל-ראג'חי, שהחלה כמשפחת חלפנים והיום בבעלותה בנק אסלאמי שסינפיו פרוסים ברחבי הממלכה, או אנשי עסקים אחרים); דרך עובדי מדינה, מרצים באוניברסיטאות ובעלי מקצועות

פנימיים המשפיעים על פעילות של סעודיה ועדיין מונעים אותם מלהסכים לקשר גלוי עם ישראל. השיחות שקיים הנסיך בנדר עם גורמים ישראלים ב-2006 היו אפוא במובן אחד המשך ישיר לעמדה העקרונית והמסורתית של סעודיה, הרואה בפתרון הבעיה הפלסטינית את לב הסכסוך הערבי-ישראלי, ובמובן אחר ניסיון לעקוף את האילוצים הפנימיים הקיימים נגד הידברות כזו.

האילוצים הפנימיים נגד הידברות עם ישראל

על אף ההתקדמות שחלה בעמדה העקרונית הסעודית, נמנעו הסעודים מקיום מגעים מדיניים ישירים וגלויים עם ישראל והצניעו כל מעורבות אחרת שלהם בקידום העניין הפלסטיני. בשנות השמונים של המאה שעברה נטו פרשנים ליחס התנהלות זו לחשש של הסעודים מפני גורמי טרור פלסטיניים המתנגדים להסדר עם ישראל. על פי אותה הנמקה נהגו הפרשנים גם להסביר את הסיוע הכספי שהעניקו הסעודים לגורמים פלסטיניים שונים בבחינת דרך ל"קניית ביטחון" לשם הבטחת יציבות המשטר. חששה של סעודיה מהטרור הפלסטיני היה נכון חלקית לשנים האלה, אך איבד הרבה ממשמעותו לאחר ועידת מדריד ב-1991 ושיחות השלום שהתקיימו בעקבותיה בווינגטון ולאחר הסכם אוסלו ושיחות השלום הישירות שהתקיימו בין הפלסטינים לישראלים במחצית השנייה של שנות התשעים של המאה שעברה. אגב, לאחר תחילת השיחות הישירות בין הפלסטינים לישראלים נעתרו הסעודים לבקשת ארצות הברית ושיגרו נציגים רשמיים לשיחות הרב-צדדיות. מלבד זאת, גילו נסיכים סעודים, ובכללם בנדר, נכונות להיפגש ולהידבר עם גורמים ישראלים לא רשמיים, מעין מצג של רצון טוב ודרכים לבניית אמון. פגישות אלה כמובן לא זכו לסיקור עיתונאי.

החשש של סעודיה מדליפת מגעיה הישירים עם ישראל נמצא היום לאו דווקא בזירה הפלסטינית או בזירה הבין-ערבית אלא בזירה הפנים-סעודית. את

מלך ערב
הסעודית,
עבדאללה אבן
עבד אל-עזיז
אל-סעוד

חופשיים השותפים להשקפת העולם השמרנית; עד קבוצות בעלות הכנסה נמוכה. קבוצות אלה נאמנות לתפיסת העולם המסורתית של החברה הסעודית ורואות בכל ערעור על תפיסת עולם זו סכנה עבורן.

בשל תפיסת עולם זו הקבוצות השמרניות חשופות ומושפעות יותר מגורמים אחרים בחברה הסעודית מהמסרים השלייליים המצויים בקראן נגד היהודים. מסרים אלה, שפעילי הממסד הדתי מפיצים אותם, מציגים את היהודים ואת הישראלים בתור גורמים שמגע עמם עשוי "לטמא" את החברה האסלאמית. במשך שנים מנעו הסעודים כניסת יהודים בעלי דרכונים אירופיים ואמריקניים לשטחם בטענה כי הם מאיימים על "טוהר" החברה האסלאמית הסעודית ועל "טוהר" האדמה הסעודית. קונצרן הנפט האמריקני עראמק¹, שהעסיק מאות אלפי עובדים אמריקנים ואירופים בסעודיה, שיתף פעולה עם גישה זו של ממשלת סעודיה ונמנע מהעסקת יהודים בסעודיה, ובכך למעשה תרם לחיזוקה של הגישה הסעודית המסורתית השלילית כלפי היהודים וכלפי מדינת ישראל.

הטאבו על היהודים נסדק כאשר נאלצו הסעודים לקבל את פניו של מזכיר המדינה האמריקני הנרי קיסינג'ר בשנות השבעים, אך הטאבו על ההכרה במדינת ישראל נמשך תאורטית עד פרסום "יאמת פהד" – שם לראשונה הייתה במשתמע הכרה מצד סעודיה בקיומה של מדינת ישראל, ומעשית עד ועידת מדריד והסכם אוסלו. לאחר הסכם אוסלו גילו נסיכים סעודים, כאמור לעיל, וגם נציגים של קבוצות סעודיות שונות – אנשי עסקים, עיתונאים, סטודנטים ועוד – נכונות להיפגש עם ישראלים, ומקצתם אף הגיעו באופן פרטי לישראל כדי להתרשם מאפשרויות עסקיות עמה.

3. **מאבקי הכוח בבית המלוכה** – בית המלוכה, המחזיק במונופול על השלטון ושואף לשמר גם

בעתיד, נרתע מכל צעד העשוי לקומם נגדו את הממסד הדתי ואת הגורמים השמרנים בחברה. זו הסיבה העיקרית לכך שמדיניותו במשך השנים הייתה בעלת אופי שמרני. יתר על כן, סיעות הנסיכים השונות, החותרות לקדם אחד מבניהם לתפקידי מפתח בממלכה, נוהגות לשמור על ערוצים פתוחים לכל מגזרי האוכלוסייה, ובראש ובראשונה לממסד הדתי. מסיבה זו בעיקר נסיכים שונים, גם כאלה הנמצאים בעמדות מפתח, נרתעים מקיום מגעים ישירים וגלויים עם נציגים ישראלים רשמיים. אפילו הנסיך בנדר, שהיה שותף למגעים המקדימים של ועידת מדריד ומעורב פעיל במגעים לקראת ועידת קמפ דייוויד ב-2000 וכן בוועידה עצמה, שמר על פרופיל נמוך בוועידת מדריד ובשיחות קמפ דייוויד. אין תמה אפוא שאביו, יורש עצר הנוכחי ושר ההגנה סולטאן, הכחיש את קיומם של המפגשים עם גורמים ישראלים רשמיים ב-2006, בין השאר כדי למנוע פגיעה בקידום עתידי אפשרי במעמדו של בנדר בהיררכיה השלטונית.

הסיכויים להידברות גלויה עם ישראל

שיטת הממשל בסעודיה מבוססת על מונופול של בית המלוכה על מערכת השלטון ועל קואליציה אסטרטגית עם הממסד הדתי. אמנם שיטת ממשל זו הוכיחה את יעילותה בהבטיחה את שרידות שלטון בית המלוכה במאה השנים האחרונות, אך הדבר נעשה במחיר של מדיניות שמרנית מבית ומדיניות חוץ הססנית של הממלכה. בשנים האחרונות מסתמנות רוחות של שינוי בחברה הסעודית ומתרבים הקולות מבית הדורשים יתר ליברליזציה בתחומי חיים שונים. בית המלוכה, המאוחד בשאיפתו לשמר את המונופול שלו בשלטון, ייאלץ להיענות לדרישות שינוי אלה. היענות זו תחייבו לערוך בדק בית בתפיסתו בנוגע לשותפיו האסטרטגיים בקואליציה השלטונית או

החשש של
סעודיה מדליפת
מגעים הישירים
עם ישראל
נמצא היום לא
דווקא בזירה
הפלסטינית
או בזירה
הבין-ערבית אלא
בזירה הפנים-
סעודית

מוקדי מתקפה אלה נגד הממסד הדתי עשויים לקצץ את זרועות התמנון, אך לא להכחידו. ספק אם רבים הקולות בבית המלוכה המצדדים בחיסול הקואליציה השלטונית עם הממסד הדתי. מנגד, רבים בתוכו הקולות הסבורים כי התרחבותו של הממסד הדתי מאז ראשית שנות השבעים של המאה העשרים והתעצמות השפעתו גרמו נזק לממלכה. הקולות האלה מעוניינים בצמצום השפעתו של הממסד הדתי הן בתחומי מדיניות פנימיים והן במדיניות החוץ של הממלכה. טרם ברור אם מתקפה זו נגד הממסד הדתי תסתיים בגימודו המוחלט או בהסכם פשרה עמו. הסכם פשרה עשוי להסתכם בנכונות לויתורים מצד הממסד הדתי בתחום מסוים בתמורה להמשך השמירה על השפעתו בתחומים אחרים. לא מן הנמנע שהסכם פשרה מעין זה, אם יושג, יאלץ את הממסד הדתי לוותר, ולו חלקית, על עמדותיו השוללות מגעים רשמיים וגלויים עם ישראל בתמורה למה שנראה בעיני חיוני יותר – שמירת הערכים הדתיים והמסורתיים של החברה. באותה מידה, לא מן הנמנע כי בהסכם פשרה כזה יישמרו הסייגים בנוגע לקשרים עם ישראל, ובייחוד קשרים גלויים עמה, בתמורה לויתורים שייכפו על הממסד הדתי בענייני פנים.

מסקנות

על אף התגברות נכונותה של סעודיה להיות פעילה בפתרון הסכסוך הערבי-ישראלי, עדיין הממלכה דבקה בתפיסה שלפיה הבעיה הפלסטינית – שפתרונה יושג על ידי הקמת מדינה פלסטינית עצמאית עם ירושלים הערבית כבירתה – היא לב הסכסוך הערבי-ישראלי. השיפור הכלכלי האדיר שחל במצבה הפיננסי של סעודיה עקב עליית מחירי הנפט בשנים האחרונות, מול היחלשות כוחם של הגורמים הרדיקלים בעולם הערבי (עיראק, סוריה), לא הניעו את סעודיה לקבל עליה תפקיד עצמאי וגלוי בפתרון הבעיה הפלסטינית, והיא עדיין ממשיכה לחפש

לחלופין – להגיע עמם להסכמי פשרה כדי להתמודד עם הדרישה הפנימית לשינוי.

מאז פינועי ספטמבר 2001, וביתר שאת מאז החל פינועי הטרור בתוך סעודיה במאי 2004, הממסד הדתי נתון לביקורת פוליטית וציבורית מתמשכת, כמו שאפשר להסיק מהמתקפה התקשורתית נגדו. היזמה למתקפה זו באה, ככל הנראה, מצד גורמים בתוך בית המלוכה, והיא מנוהלת בעיקר על ידי כלי תקשורת הכפופים לנסיכים שונים. למתקפה זו שלושה מוקדים עיקריים: מערכת החינוך, זכויות נשים ומשטרת הדת. בשלושה מוקדים אלה בלם הממסד הדתי, במשך שלושה עשורים לפחות, כל התפתחות בכיוון של יתר ליברליזציה. כך שולט הממסד הדתי מאז אמצע שנות השבעים של המאה העשרים במערכת החינוך הציבורי, והוא זה שעיקר אותה ממשימתה העיקרית – להכשיר דור צעירים שיוכלו להתמודד עם החיים המודרניים – בהרחיבו את נושאי הלימוד הדתיים ובמנעו התפתחות של נושאי לימוד כלליים ואוניברסליים. מערכת החינוך המובלת עדיין על ידי הממסד הדתי מואשמת עתה באחריות לעידוד השנאה כלפי זרים ובהיותה חממה לגידולם של טרוריסטים; בנוגע לזכויות הנשים – הממסד הדתי מוצג כמי שמוביל ומטפח את תהליך ההפרדה של הנשים בחברה וכמי שהרחיב והחמיר במשך השנים את ההגבלות על חופש הפעולה של נשים. הגבלות על נשים מעיקות על חלקים גדולים באוכלוסייה, בולמות את שילובן בכוח העבודה, ואף תורמות במידה רבה לגידולו של כוח העבודה הזר בסעודיה; מוקד הביקורת השלישי, משטרת הדת – זו פועלת כזרוע מבצעת של עמדות והנחיות הממסד הדתי, מפקחת בין השאר על נורמות ההתנהגות המוסריות והדתיות של החברה, ודואגת למנוע ביד קשה כל גילויי ליברליזציה הן במערכת החינוך והן בקרב נשים. בשנים האחרונות משטרת הדת ניצבת בפני קיתונות של ביקורת שמטרתם לצמצם את היקף פעילותה ואת השפעתה בחברה.

**לא יתרחב
שיתוף פעולה
בין סעודיה
לישראל בנושאים
בעלי חשיבות
אסטרטגית כמו
חתימתה של
איראן להשגת
יכולות גרעיניות,
אך תימשך
הידברות מדינית
חשאית עם
ישראל בנושא
הפלסטיני**

תמיכה בין-ערבית, גם אם של המדינות המתונות בלבד, ליזמת השלום של המלך עבדאללה. הסיבה העיקרית לחששה של סעודיה לקבל עליה תפקיד מוביל בפתרון הבעיה הפלסטינית והסכסוך הערבי-ישראלי קשורה למבנה השלטון בה, וביתר דיוק: לקואליציה האסטרטגית המחזיקה בשלטון בין בית המלוכה ובין הממסד הדתי. כל עוד קואליציה שלטונית זו נמשכת במתכונתה הנוכחית, וכל עוד הממסד הדתי ממשיך במדיניות הסגירות שלו כלפי גורמים לא מוסלמים ובמסריו האנטי-יהודיים והאנטי-ישראליים, יש מידה לא מעטה של סבירות שתימשך מדיניותה ההססנית הנוכחית של סעודיה כלפי ישראל, לרבות החשש מהידברות גלויה

ומהרחבת תחומי שתוף הפעולה עמה, לאמור: לא יתרחב שיתוף פעולה בין סעודיה לישראל בנושאים בעלי חשיבות אסטרטגית כמו חתירתה של איראן להשגת יכולות גרעיניות או המצב בעיראק, אך תימשך הידברות מדינית חשאית עם ישראל בנושא הפלסטיני.

הרחבת שיתוף הפעולה המדיני עם ישראל תתאפשר רק אם יחול שינוי בקואליציה השלטונית הסעודית, שבמסגרתו תיחלש השפעתו של הממסד הדתי על השלטון והחברה ותגבר השפעתם של כוחות פנימיים המעוניינים ביתר ליברליזציה פנימית ובפתיחות רבה יותר כלפי גורמים ומדינות לא מוסלמיים.